

CUPRINS

TITLUL I. NOȚIUNI PRIVIND PROCESUL PENAL, DREPTUL PROCESUAL PENAL ȘI ȘTIINȚA DREPTULUI PROCESUAL PENAL	1
Capitolul I. Procesul penal	1
Capitolul al II-lea. Dreptul procesual penal, ramură distinctă de drept. Normele, faptele și raporturile juridice procesuale penale	12
<i>Secțiunea 1. Noțiunea, obiectul, caracterele și scopul dreptului procesual penal</i>	12
<i>Secțiunea a 2-a. Legătura dreptului procesual penal cu alte ramuri de drept</i>	19
<i>Secțiunea a 3-a. Norme, fapte și raporturi juridice procesuale penale</i>	21
§1. Normele de procedură penală	21
§2. Faptele juridice procesuale penale	26
§3. Raporturile juridice procesuale penale	27
Capitolul al III-lea. Știința dreptului procesual penal	31
<i>Secțiunea 1. Noțiune, obiect și structură. Scop și metode de cercetare</i>	31
<i>Secțiunea a 2-a. Legătura științei dreptului procesual penal cu alte științe</i>	36
TITLUL AL II-LEA. IZVOARELE DREPTULUI PROCESUAL PENAL	40
Capitolul I. Noțiune	40
Capitolul al II-lea. Interpretarea normelor de drept procesual penal	45
Capitolul al III-lea. Aplicarea legii procesuale penale române în spațiu și în timp	48
<i>Secțiunea 1. Aplicarea legii procesuale penale române în spațiu</i>	48
<i>Secțiunea a 2-a. Aplicarea legii procesuale penale române în timp</i>	53
TITLUL AL III-LEA. PRINCIPIILE FUNDAMENTALE ALE PROCESULUI PENAL	57
Capitolul I. Noțiune	57
Capitolul al II-lea. Sistemul principiilor fundamentale ale procesului penal	58
<i>Secțiunea 1. Considerații generale</i>	58
<i>Secțiunea a 2-a. Principiul legalității procesului penal</i>	59
<i>Secțiunea a 3-a. Principiul separării funcțiilor judiciare</i>	63
<i>Secțiunea a 4-a. Prezumția de nevinovăție</i>	65
<i>Secțiunea a 5-a. Principiul aflării adevărului</i>	69
<i>Secțiunea a 6-a. Ne bis in idem</i>	73
<i>Secțiunea a 7-a. Principiul oficialității</i>	79

<i>Secțiunea a 8-a. Caracterul echitabil și termenul rezonabil al procesului penal</i>	80
<i>Secțiunea a 9-a. Dreptul la libertate și siguranță</i>	84
<i>Secțiunea a 10-a. Garantarea dreptului la apărare</i>	85
<i>Secțiunea a 11-a. Respectarea demnității umane</i>	89
<i>Secțiunea a 12-a. Limba în care se desfășoară procesul penal</i>	94
TITLUL AL IV-LEA. PARTICIPANȚII ÎN PROCESUL PENAL	96
Capitolul I. Noțiunea de participanți	96
Capitolul al II-lea. Organele judiciare	98
<i>Secțiunea 1. Instanțele judecătorești</i>	98
<i>Secțiunea a 2-a. Ministerul Public</i>	108
<i>Secțiunea a 3-a. Statutul judecătorilor și procurorilor</i>	120
<i>Secțiunea a 4-a. Organele de cercetare penală</i>	120
Capitolul al III-lea. Părțile în procesul penal și subiecții procesuali principali	125
<i>Secțiunea 1. Subiecții procesuali principali</i>	125
§1. Suspectul	125
§2. Persoana vătămată	129
<i>Secțiunea a 2-a. Părțile în procesul penal</i>	134
§1. Inculpatul	134
§2. Partea civilă	136
§3. Partea responsabilă civilmente	142
§4. Succesorii, reprezentanții și substituții procesuali	151
Capitolul al IV-lea. Avocatul în procesul penal. Asistența juridică și reprezentarea	156
<i>Secțiunea 1. Avocatul în procesul penal</i>	156
§1. Considerații generale privind profesia de avocat	156
§2. Drepturile și obligațiile avocatului în procesul penal	161
<i>Secțiunea a 2-a. Asistența juridică</i>	165
<i>Secțiunea a 3-a. Reprezentarea</i>	170
TITLUL AL V-LEA. ACȚIUNILE ÎN PROCESUL PENAL	171
Capitolul I. Acțiunea în justiție	171
Capitolul al II-lea. Acțiunea penală	175
<i>Secțiunea 1. Definiție, obiect și subiecți. Trăsăturile acțiunii penale</i>	175
<i>Secțiunea a 2-a. Desfășurarea acțiunii penale</i>	180
§1. Punerea în mișcare a acțiunii penale	181
§2. Exercițarea acțiunii penale	185
§3. Stingerea acțiunii penale	186
<i>Secțiunea a 3-a. Cazurile care împiedică punerea în mișcare a acțiunii penale sau care sting acțiunea penală (art. 16 CPP)</i>	187

<i>Secțiunea a 4-a. Continuarea procesului penal la cererea suspectului sau inculpatului</i>	197
Capitolul al III-lea. Acțiunea civilă	199
<i>Secțiunea 1. Condițiile de exercitare a acțiunii civile în procesul penal</i>	200
<i>Secțiunea a 2-a. Elementele acțiunii civile</i>	204
§1. Obiectul acțiunii civile	204
§2. Subiecții acțiunii civile	212
<i>Secțiunea a 3-a. Punerea în mișcare și exercitarea acțiunii civile</i>	214
<i>Secțiunea a 4-a. Raportul dintre acțiunea penală și acțiunea civilă</i>	221
TITLUL AL VI-LEA. COMPETENȚA ÎN MATERIE PENALĂ	228
Capitolul I. Noțiunea de competență și formele ei procesuale penale	228
<i>Secțiunea 1. Noțiunea și importanța competenței în materie penală</i>	228
<i>Secțiunea a 2-a. Formele competenței în materie penală</i>	229
§1. Formele fundamentale ale competenței	230
§2. Formele subsidiare ale competenței	238
Capitolul al II-lea. Competența funcțională, materială și personală a instanțelor judecătorești	242
Capitolul al III-lea. Probleme legate de competența în materie penală	249
<i>Secțiunea 1. Prorogarea de competență</i>	249
<i>Secțiunea a 2-a. Incompatibilitatea, abținerea și recuzarea</i>	256
§1. Incompatibilitatea	259
§2. Abținerea și recuzarea	268
§3. Sancționarea incompatibilităților	274
<i>Secțiunea a 3-a. Declinarea de competență, conflictele de competență și excepțiile de necompetență</i>	275
§1. Declinarea de competență	275
§2. Conflictele de competență	277
§3. Verificarea competenței. Excepțiile de necompetență	279
<i>Secțiunea a 4-a. Strămutarea cauzelor penale</i>	281
TITLUL AL VII-LEA. PROBELE, MIJLOACELE DE PROBĂ ȘI PROCEDEELE PROBATORII	289
Capitolul I. Considerații generale	289
Capitolul al II-lea. Importanța și istoricul instituției probelor în procesul penal	291
Capitolul al III-lea. Probele	294
Capitolul al IV-lea. Probațiunea în procesul penal	297
<i>Secțiunea 1. Obiectul probațiunii</i>	297
<i>Secțiunea a 2-a. Admisibilitatea probelor. Pertinența, concludența și utilitatea probelor</i>	301

<i>Secțiunea a 3-a. Sarcina probațiunii</i>	304
<i>Secțiunea a 4-a. Administrarea probelor</i>	307
<i>Secțiunea a 5-a. Aprecierea probelor</i>	309
Capitolul al V-lea. Mijloacele de probă și procedeele probatorii	317
<i>Secțiunea 1. Considerații generale</i>	317
<i>Secțiunea a 2-a. Audierea persoanelor</i>	319
§1. Declarațiile părților și ale subiecților procesuali principali, ca mijloace de probă	320
1.1. Declarațiile suspectului sau ale inculpatului	320
1.2. Declarația persoanei vătămate	331
1.3. Declarațiile părții civile și ale părții responsabile civilmente	335
§2. Declarațiile martorilor, ca mijloace de probă	336
§3. Modalități speciale de obținere a declarațiilor în procesul penal	351
3.1. Audierea prin interpret	351
3.2. Confruntarea	352
<i>Secțiunea a 3-a. Identificarea persoanelor și a obiectelor</i>	352
<i>Secțiunea a 4-a. Metode speciale de supraveghere sau cercetare</i>	354
§1. Considerații generale	354
§2. Supravegherea tehnică	359
§3. Obținerea datelor privind tranzacțiile financiare ale unei persoane (art. 146 ¹ CPP)	372
§4. Reținerea, predarea și percheziționarea trimiterilor poștale	373
§5. Utilizarea investigatorilor sub acoperire sau cu identitate reală și a colaboratorilor	376
§6. Participarea autorizată la anumite activități	379
§7. Livrarea supravegheată	382
§8. Obținerea datelor de trafic și de localizare prelucrate de către furnizorii de rețele publice de comunicații electronice ori furnizorii de servicii de comunicații electronice destinate publicului	383
§9. Obținerea de date privind situația financiară a unei persoane	386
<i>Secțiunea a 5-a. Conservarea datelor informatice</i>	387
<i>Secțiunea a 6-a. Înscrierile, ca mijloace de probă</i>	389
<i>Secțiunea a 7-a. Mijloacele materiale de probă</i>	392
<i>Secțiunea a 8-a. Procedee privind descoperirea și ridicarea înscrisurilor, a mijloacelor materiale de probă și a fotografiilor</i>	394
§1. Ridicarea de obiecte și înscrisuri	394
§2. Percheziția	396
2.1. Percheziția domiciliară	396
2.2. Percheziția corporală	408
2.3. Percheziția unui vehicul	411
2.4. Percheziția informatică	411

<i>Secțiunea a 9-a. Cercetarea la fața locului (art. 192 CPP)</i>	413
<i>Secțiunea a 10-a. Reconstituirea (art. 193 CPP)</i>	415
<i>Secțiunea a 11-a. Constatările și expertizele</i>	416
§1. Constatările	416
§2. Expertizele	418
<i>Secțiunea a 12-a. Fotografierea și luarea amprentelor suspectului, inculpatului sau ale altor persoane</i>	439
<i>Secțiunea a 13-a. Comisia rogatorie și delegarea</i>	440
<i>Secțiunea a 14-a. Martorii asistenți</i>	441
TITLUL AL VIII-LEA. MĂSURILE PROCESUALE	443
Capitolul I. Noțiune. Clasificare	443
Capitolul al II-lea. Măsurile preventive	448
<i>Secțiunea 1. Noțiune. Natura juridică a măsurilor preventive</i>	448
<i>Secțiunea a 2-a. Dispoziții generale privind măsurile preventive</i>	450
§1. Luarea măsurilor preventive	450
§2. Încetarea de drept, revocarea și înlocuirea măsurilor preventive	460
§3. Căile de atac împotriva actelor procesuale prin care se dispune asupra măsurilor preventive	475
§4. Verificarea măsurilor preventive	483
<i>Secțiunea a 3-a. Măsurile preventive privite în special</i>	486
§1. Reținerea	486
§2. Controlul judiciar	490
§3. Controlul judiciar pe cauțiune	499
§4. Arestul la domiciliul	505
§5. Arestarea preventivă	516
§6. Tratamentul medical sub pază permanentă	536
§7. Dispoziții speciale privind măsurile preventive aplicabile minorilor	537
Capitolul al III-lea. Măsurile de siguranță cu caracter medical	538
<i>Secțiunea 1. Obligarea provizorie la tratament medical</i>	538
<i>Secțiunea a 2-a. Internarea medicală provizorie</i>	541
Capitolul al IV-lea. Măsurile asigurătorii, restituirea lucrurilor și restabilirea situației anterioare săvârșirii infracțiunii	547
<i>Secțiunea 1. Măsurile asigurătorii</i>	547
§1. Considerații generale privind măsurile asigurătorii	547
§2. Procedura luării măsurilor asigurătorii privite în special	555
§3. Valorificarea bunurilor mobile sechestrate	557
<i>Secțiunea a 2-a. Restituirea lucrurilor și restabilirea situației anterioare săvârșirii infracțiunii</i>	560

TITLUL AL IX-LEA. ACTELE PROCESUALE ȘI ACTELE PROCEDURALE COMUNE	562
Capitolul I. Actele procesuale și actele procedurale	562
<i>Secțiunea 1. Noțiunea de act procesual și de act procedural</i>	562
<i>Secțiunea a 2-a. Actele procesuale și actele procedurale comune</i>	564
§1. Citația	565
§2. Comunicarea altor acte procedurale	572
§3. Mandatul de aducere (art. 265-266 CPP)	573
§4. Accesul la bazele electronice de date	576
<i>Secțiunea a 3-a. Modificarea actelor procedurale, îndreptarea erorilor materiale și înlăturarea unor omisiuni vădite</i>	576
§1. Modificarea actelor procedurale	576
§2. Îndreptarea erorilor materiale	577
§3. Înlăturarea omisiunilor vădite	577
Capitolul al II-lea. Instituțiile legate de actele procesuale și actele procedurale	579
<i>Secțiunea 1. Termenele în procesul penal</i>	579
§1. Noțiuni introductive	579
§2. Clasificarea termenelor	580
§3. Modul de calcul al termenelor	581
§4. Acte considerate ca făcute în termen	583
<i>Secțiunea a 2-a. Sancțiunile procesuale penale</i>	583
§1. Noțiunea de sancțiune procesuală penală	583
§2. Inexistența	584
§3. Decăderea	585
§4. Inadmisibilitatea	586
§5. Nulitățile	586
§6. Excluderea	598
Capitolul al III-lea. Cheltuielile judiciare și amenda judiciară	606
<i>Secțiunea 1. Cheltuielile judiciare</i>	606
§1. Considerații generale	606
§2. Plata cheltuielilor judiciare avansate de stat	607
§3. Plata cheltuielilor judiciare făcute de părți	610
<i>Secțiunea a 2-a. Amenda judiciară</i>	611
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	615
INDEX	621

procesul civil părțile care au încheiat convenții, în caz de neînțelegere, apelează la un arbitru pentru a le rezolva conflictul, în cauzele penale, dimpotrivă, intervenția magistratului este obligatorie, înțelegerea nefiind de regulă posibilă.

17. Legătura cu dreptul civil și dreptul familiei. Există o legătură și între dreptul procesual penal și dreptul civil. Deoarece unele infracțiuni, ca urmare a săvârșirii lor, produc și prejudicii, legiuitorul oferă posibilitatea exercitării acțiunii civile și deci a dezdăunării persoanei vătămate în procesul penal. Acest fapt duce la o interdependență între acțiunea penală și acțiunea civilă.

Legătura dintre dreptul procesual penal și dreptul familiei este determinată de necesitatea aplicării unor instituții din dreptul familiei pe parcursul soluționării cauzelor penale (de exemplu, la soluționarea cauzelor cu infractori minori sau la luarea măsurilor de ocrotire).

18. Legătura cu dreptul internațional public. Legătura cu dreptul internațional public este determinată de necesitatea aplicării și interpretării unor norme ale acestei ramuri de drept, care au incidență în domeniul de aplicare al dreptului procesual penal. Format din relațiile internaționale ca un drept interstatal, dreptul internațional public a apărut și s-a dezvoltat pe baza acordului de voință al statelor, exprimat în forme juridice (convenții, tratate, acorduri etc.), ajungând în prezent să se refere și la activități desfășurate în procesul penal. Importanța și amploarea acestor situații au impus prevederea în Constituție a faptului că statul se obligă să îndeplinească întocmai și cu bună-credință obligațiile ce îi revin din tratatele la care este parte^[1].

Secțiunea a 3-a. Norme, fapte și raporturi juridice procesuale penale

§1. Normele de procedură penală

19. Obiect și scop. Normele juridice procesuale penale au ca *obiect de reglementare* desfășurarea procesului penal și a procedurilor judiciare efectuate în legătură cu o

^[1] Potrivit art. 11 din Constituția revizuită, statul român se obligă să îndeplinească întocmai și cu bună-credință obligațiile ce îi revin din tratatele la care este parte. De asemenea, conform art. 20 alin. (2) din Constituție, dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care România este parte și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile. Prioritatea reglementărilor internaționale se limitează doar la domeniul drepturilor și libertăților fundamentale și operează doar cu privire la legislația internă, fără a aduce atingere principiului supremației Constituției; în acest sens, I. MURARU, E.S. TĂNĂȘESCU, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, ed. a 11-a, Ed. All Beck, București, 2003, p. 30.

La nivelul Uniunii Europene, Tratatul de la Lisabona, intrat în vigoare la 1 decembrie 2009, aduce unele precizări privind funcționarea Uniunii Europene, iar în Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (J.O. C 202 din 7 iunie 2016) este reglementată cooperarea în materie penală. Potrivit acestor dispoziții, Parlamentul European și Consiliul au competența de a adopta măsuri privind instituirea unor norme și proceduri care să asigure recunoașterea, în întreaga Uniune, a tuturor categoriilor de hotărâri și decizii judiciare (art. 82-86 TFUE).

cauză penală. Potrivit art. 1 alin. (1) CPP, ele reglementează desfășurarea procesului penal și a altor proceduri judiciare în legătură cu o cauză penală.

Scopul acestor norme este asigurarea exercitării eficiente a atribuțiilor organelor judiciare, cu garantarea drepturilor părților și ale celorlalți participanți în procesul penal, astfel încât să fie respectate prevederile Constituției, ale tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, ale celorlalte reglementări ale Uniunii Europene în materie procesuală penală, precum și ale pactelor și tratatelor privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care România este parte [art. 1 alin. (2) CPP].

Comparativ cu normele de drept penal substanțial, normele procesuale penale constau în *reguli de conduită cu caracter particular*, care se adresează numai celor implicați în desfășurarea procesului penal sau a procedurilor judiciare în legătură cu cauza penală.

20. Sistemul normelor de drept procesual penal. Normele care, prin obiectul sau scopul lor, aparțin dreptului procesual penal alcătuiesc un sistem. Ele compun un ansamblu de reglementări care au *același obiect, același scop și sunt guvernate de aceleași principii*, iar cele care nu corespund acestor cerințe pot fi excluse sau interpretate adecvat prin aplicarea unor instituții cu această funcție judiciară^[1]. Totodată, între aceste norme care reglementează diferite instituții procesuale penale există legături specifice, astfel încât în totalitatea lor sunt percepute ca un ansamblu articulat, sub forma unui întreg.

Cu toate că normele de drept procesual penal aparțin sistemului juridic normativ, se deosebesc de celelalte norme juridice prin *specificul relațiilor sociale pe care le reglementează* – cele constituite în cadrul activității de înfăptuire a justiției penale –, cât și prin finalitatea acestora de a asigura tragerea la răspundere penală numai a persoanelor vinovate de săvârșirea infracțiunii și în niciun caz nu trebuie să se ajungă la pedepsirea unei persoane nevinovate.

Majoritatea normelor aparținând dreptului procesual penal *sunt cuprinse într-un cod*, ce constituie o culegere de reguli juridice referitoare la funcționarea organelor judiciare în desfășurarea procesului penal și la exercițiul drepturilor persoanelor implicate în soluționarea conflictului de drept penal. Codul de procedură penală este o lege organică, adoptată în conformitate cu dispozițiile art. 73 alin. (3) lit. l) din Constituție.

Particularități există și în ceea ce privește *structura*^[2] normei de drept procesual penal: dispoziția acesteia cuprinde obligațiile și drepturile participanților la proces (organe judiciare, părți, subiecți procesuali principali, alte persoane), iar sancțiunea intervine în diferite modalități în cazul încălcării normei procesuale. Sancțiunile procesuale penale vizează valabilitatea actelor și a măsurilor dispuse cu încălcarea

^[1] Înalta Curte de Casație și Justiție oferă prin recursul în interesul legii o interpretare unitară normelor de procedură penală, iar Curtea Constituțională poate declara neconstituționale dispoziții din Codul de procedură penală.

^[2] Referitor la structura normei juridice, pentru detalii, a se vedea N. POPA, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Actami, București, 1994, p. 152-158.

legii, efectul acestora fiind înlăturat prin constatarea nulității^[1]. În cazul exercitării drepturilor procesuale în alte termene decât cele impuse de normele procesuale, sancțiunea aplicabilă este decăderea^[2]. În cazul administrării probelor în alte condiții decât cele prevăzute de lege, sancțiunea este excluderea. Pe lângă aceste sancțiuni specifice domeniului procesual penal, pot fi aplicate și altele, care nu vizează însă valabilitatea actelor încheiate, ci conduita unor persoane. Astfel, poate fi aplicată amenda judiciară^[3], iar dacă încălcarea normei procesuale penale constituie infracțiune, poate fi aplicată și o sancțiune penală.

21. Clasificare

21.1. Norme de organizare, norme de competență și norme de procedură. Un prim criteriu de clasificare a normelor de drept procesual penal îl constituie *obiectul reglementării* lor, în funcție de care distingem norme de organizare, de competență și de procedură^[4]. Această clasificare este sugerată prin reglementarea constituțională care, în art. 73 alin. (3) lit. I), se referă la organizarea și funcționarea instanțelor judecătorești și a Ministerului Public, iar în art. 126 alin. (2), la competența instanțelor judecătorești.

Normele de organizare reglementează modalitatea înființării organelor judiciare, regulile de funcționare și atribuțiile acestora. În aceste norme sunt precizate instanțele judecătorești, parchetele, cât și problemele referitoare la statutul judecătorilor și al procurorilor, cariera lor, compunerea și constituirea completurilor de judecată, cazuri de incompatibilitate, abținere, recuzare etc.

Majoritatea normelor din această categorie sunt cuprinse în Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor^[5] și în Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară^[6]. Norme de organizare sunt cuprinse însă și în Codul de procedură penală: în dispozițiile art. 64-70 sunt reglementate incompatibilitatea, abținerea și recuzarea, iar în capitolul referitor la competență sunt dispoziții privind structura instanțelor judecătorești. De altfel, în calificarea unor norme ca fiind de organizare, de competență sau de procedură propriu-zisă, nu trebuie să ne conducem numai după titlul legii în

[1] Potrivit art. 282 CPP, încălcările oricăror dispoziții legale în afara celor prevăzute la art. 281 determină nulitatea actului atunci când prin nerespectarea cerinței legale s-a adus o vătămare drepturilor părților ori ale subiecților procesuali principali, care nu poate fi înlăturată altfel decât prin desființarea actului.

[2] Conform art. 268 alin. (1) CPP, când pentru exercitarea unui drept procesual legea prevede un anumit termen, nerespectarea acestuia atrage decăderea din exercițiul dreptului și nulitatea actului făcut peste termen.

[3] Amenda judiciară poate fi aplicată în cazul constatării unei abateri judiciare, în condițiile prevăzute de art. 283 CPP.

[4] În acest sens, I. STOENESCU, S. ZILBERSTEIN, *Drept procesual civil*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1977, p. 66; V.M. CIOBANU, *op. cit.*, vol. I, p. 168; V. NEAGU, D. RADU, *Drept procesual penal*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, p. 17; GR. THEODORU, *op. cit.*, p. 35; M. TĂBĂRCĂ, *Drept procesual civil*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2005, p. 11-14.

[5] Republicată în M. Of. nr. 826 din 13 septembrie 2005.

[6] Republicată în M. Of. nr. 827 din 13 septembrie 2005.

care sunt cuprinse acele norme, ci trebuie să ținem seama de conținutul lor, respectiv de criteriul obiectului de reglementare^[1].

Normele de competență stabilesc care dintre organele judiciare este abilitat să soluționeze o cauză penală, după anumite criterii: calitatea celui ce a săvârșit fapta prevăzută de legea penală, infracțiunea săvârșită, locul unde își desfășoară activitatea organul judiciar. Așadar, normele de competență stabilesc care sunt categoriile de cauze soluționate de organe judiciare de grad diferit și care sunt regulile de repartizare a cauzelor între organele judiciare de același grad.

Normele de procedură propriu-zisă cuprind regulile după care se desfășoară urmărirea penală, procedura în camera preliminară, judecata și punerea în executare a hotărârii judecătorești de către organele judiciare, cu participarea părților, a subiecților procesuali principali și a altor persoane prezente în proces. Majoritatea normelor de procedură propriu-zisă sunt cuprinse în Codul de procedură penală.

Această clasificare nu conduce la concluzia că există trei categorii distincte de acte normative care cuprind norme doar de un anumit fel; în realitate, ele există de cele mai multe ori în cadrul aceleiași act normativ. De exemplu, legile de organizare judiciară, cât și Codul de procedură penală cuprind norme de organizare, dar și de competență și de procedură propriu-zisă. Calificarea unor norme ca fiind de organizare, de competență sau de procedură propriu-zisă nu trebuie stabilită după titulatura legii în care acestea se află, este necesară examinarea conținutului lor în funcție de criteriul care le departajează, și anume obiectul reglementării.

Clasificarea normelor de drept procesual penal nu prezintă interes numai din punct de vedere teoretic, ci are și consecințe practice deosebite^[2].

21.2. Norme imperative și norme dispozitive. Un alt criteriu de clasificare a normelor de drept procesual penal îl constituie *puterea juridică*^[3], forța prin care acestea se impun, cât și sancțiunea pe care o presupun, distingându-se norme imperative și norme dispozitive. Aceste norme stabilesc onerativ sau prohibitiv o conduită univocă și strict determinată, de la care subiectul procesual nu se poate abate decât asumându-și riscul prevăzut de lege.

În cazul *normelor imperative*, se disting cele absolut imperative (oneroase sau prohibitive), care conțin o dispoziție de ordine publică^[4], iar încălcarea lor impune

[1] I. STOENESCU, S. ZILBERSTEIN, *Drept procesual civil. Teoria generală. Judecata în primă instanță. Hotărârea*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1983, p. 68.

[2] Calificarea unei norme ca fiind de organizare sau de competență, în cazul încălcării ei, poate atrage un cadru sancționator diferit. De exemplu, nerespectarea dispozițiilor privind competența instanței superioare ierarhic impune aplicarea nulității absolute, iar nesocotirea cazurilor de incompatibilitate atrage aplicarea nulității relative. Pentru detalii, a se vedea și V.M. CIOBANU, *Interesul practic al clasificării legilor de procedură civilă în funcție de obiectul lor de reglementare*, în R.R.D. nr. 4/1983, p. 33-38. Clasificarea normelor de drept procesual penal în funcție de obiectul lor de reglementare prezintă importanță și în cazul existenței unui conflict în timp al acestora.

[3] GR. THEODORU, *op. cit.*, p. 34-35.

[4] Noțiunea de ordine publică nu are un conținut bine definit, de multe ori are caracter variabil, relativ, fiind stabilit chiar conjunctural. Acesta este motivul care face deseori

întotdeauna aplicarea sancțiunii procesuale a nulității sau decăderii, și cele relativ imperative, care nu se aplică decât dacă încălcarea lor a adus o atingere garanțiilor ce asigură o soluționare justă a cauzei, iar vătămarea nu poate fi înlăturată altfel.

Normele dispozitive sau permissive, în cazul încălcării lor, nu atrag sancțiunea procesuală a nulității sau decăderea. Nerespectarea lor poate atrage aplicarea unei amenzi judiciare, a unei sancțiuni disciplinare, care impun, în final, corijarea conduitei celui care a nerespectat norma respectivă.

21.3. Norme generale și norme speciale. În funcție de *sfera lor de aplicare*, normele de drept procesual penal se clasifică în generale și speciale^[1].

Normele generale sau normele de drept comun se aplică întotdeauna, în toate cazurile, orice excepție sau derogare urmând să fie marcată în mod expres. De regulă, aceste norme sunt cuprinse în Codul de procedură penală.

Normele speciale se aplică, prin derogare, numai anumitor cauze sau situații speciale^[2]. Astfel de norme sunt cuprinse în Codul de procedură penală, de exemplu, în cauzele cu infractori minori (art. 504-520 CPP), cât și în legi speciale (de exemplu, Legea nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție^[3]).

Importanța acestei clasificări constă în rezolvarea situațiilor cunoscute sub denumirea de *concurș de legi*^[4]: cele două categorii de norme care reglementează aceleași cauze sau situații pot coexista, având deci ambele putere de aplicare.

Regulile rezolvării acestor situații sunt următoarele:

– în concurs cu norma generală, *norma specială se va aplica cu prioritate*. În cazul concursului de norme, cele speciale se aplică tuturor cauzelor pe care le prevăd, prin derogare de la norma generală;

– *normele speciale se completează cu norma generală* pentru toate aspectele pentru care norma specială nu face nicio derogare. Așadar, dacă norma specială tace și nu reglementează un anumit aspect, ea se completează, în măsura necesară, cu norma generală. Este firească această rezolvare, deoarece, de principiu, norma specială derogă numai sub unele aspecte de la dreptul comun. Prin caracterul special, cum

dificilă delimitarea normelor în imperative și dispozitive. Caracterul normei este stabilit prin desprinderea scopului pentru care a fost adoptată aceasta, ocrotirea unui interes general sau a unor interese care au mai mult caracter personal. Inexistența unor criterii poate fi suplinită, atunci când legiuitorul nu a calificat norma prin actul normativ respectiv, de anumite reguli, stabilite în timp. De exemplu, normele de organizare judiciară sunt, în principiu, de interes general, la fel cele privind competența, termenele privind exercitarea căilor de atac etc.

[1] I. STOENESCU, S. ZILBERSTEIN, *op. cit.*, p. 67-68; GR. THEODORU, *op. cit.*, p. 35-36; N. VOLONCIU, *op. cit.*, vol. I, p. 37.

[2] Normele speciale derogă de la cele generale și sunt de strictă și imediată aplicare și nu pot fi aplicate prin analogie – Trib. Suprem, dec. nr. 1835/1972, în C.D. 1972, p. 270. În acest sens, și V.M. CIOBANU, *op. cit.*, p. 171.

[3] M. Of. nr. 219 din 18 mai 2000.

[4] V. PĂTULEA, *Raportul dintre normele juridice generale și cele speciale*, în Dreptul nr. 1/1991, p. 8-18; M. TĂBĂRCĂ, *Corelația dintre norma generală și norma specială în domeniul competenței materiale a instanțelor judecătorești, privind acordarea personalității juridice asociațiilor și fundațiilor fără scop lucrativ*, în Dreptul nr. 3/1997, p. 34-37.

este de altfel și denumită, norma specială reglementează numai în măsura în care se dorește să se deroge de la dreptul comun, în rest fiind aplicabilă norma generală;

– *norma specială are prioritate față de norma generală*, chiar dacă aceasta este posterioară celei speciale, dacă, bineînțeles, norma generală nu a dispus expres abrogarea celei speciale. Așadar, o nouă normă generală nu poate, fără o dispoziție expresă a legiuitorului, să aducă atingere reglementării speciale, aceasta din urmă, fără o asemenea precizare, fiind considerată pentru viitor în vigoare. Logica celor arătate impune și precizarea că norma specială nouă derogă întotdeauna de la norma generală și de la cea specială anterioară.

§2. Faptele juridice procesuale penale

22. Noțiune. Norma juridică are caracter *general și impersonal*^[1]. Prin aceste trăsături se deosebește de actul individual care, prin natura sa, este *concret și personal*. Așadar, norma, având în vedere numai situații ipotetice, nu creează raporturi juridice care au un caracter concret.

Pe planul relațiilor sociale, raporturile juridice procesuale penale, care au întotdeauna un caracter concret, apar numai dacă preexistă factori ce determină existența lor. Factorii ce determină intervenția normelor procesuale penale sunt împrejurări de fapt care, în conformitate cu legea, dau naștere, modifică sau sting raporturi juridice procesuale penale.

În acest context, faptele juridice procesuale penale sunt definite ca *împrejurări de fapt care, potrivit legii, dau naștere, modifică sau sting raporturi juridice procesuale penale sau chiar împiedică nașterea lor*^[2].

23. Clasificare. După criteriul determinării lor (în funcție de criteriul activității umane), faptele juridice procesuale penale sunt clasificate în acțiuni și evenimente.

Acțiunile sunt fapte juridice dependente de voința omului. Ele reprezintă majoritatea faptelor juridice procesuale penale, începând de la comiterea infracțiunii și continuând cu activitățile procesuale desfășurate pentru soluționarea cauzei penale. Acțiunile pot fi licite sau ilicite. De exemplu, săvârșirea infracțiunii este fapt ilicit, care determină și apariția raportului procesual principal. Majoritatea acțiunilor au însă caracter licit și constituie motivul apariției unor noi activități procesuale. De exemplu, constituirea de parte civilă are loc în urma manifestării de voință a persoanei îndreptățite să solicite o despăgubire. Constituirea de parte responsabilă civilmente are, de asemenea, caracter licit.

Evenimentele sunt fapte juridice care au loc independent de voința omului. Pot constitui asemenea fapte starea de boală sau chiar decesul suspectului ori inculpatului, cu repercusiuni în ceea ce privește soluționarea cauzei (starea de boală poate determina suspendarea urmăririi penale sau suspendarea judecării, iar decesul suspectului ori

[1] N. POPA, *op. cit.*, p. 146. Hegel caracteriza norma ca o determinare universală care trebuie aplicată în concret.

[2] I. NEAGU, *op. cit.*, p. 41.

inculpatului clasarea urmăririi penale sau încetarea procesului penal, care au drept consecință stingerea raporturilor procesuale penale).

Analizând efectele pe care le produc, faptele juridice procesuale penale sunt constitutive, modificatoare, extinctive și impeditiv^[1]. Faptele juridice procesuale penale *constitutive* generează raporturile juridice procesuale penale, de exemplu, sesizarea organelor de urmărire penală de către persoana vătămată sau constituirea de parte civilă ori de parte responsabilă civilmente.

În alte situații, faptele juridice procesuale penale *modifică* raporturile procesuale penale. De exemplu, punerea în mișcare a acțiunii penale modifică raporturile procesuale penale în ceea ce privește subiectul acesteia, suspectul devenind inculpat, iar drepturile și obligațiile sale au o altă consistență.

Faptele juridice procesuale penale sunt *extinctive* dacă au ca efect stingerea raporturilor procesuale penale, de exemplu, retragerea plângerii prealabile sau împăcarea ori renunțarea la o cale de atac. În aceste cazuri, atitudinea titularului dreptului procesual duce la stingerea raportului procesual penal (parcursul procesului penal este stopat printr-o soluție dispusă de procuror sau de instanță).

În alte cazuri, cu toate că sunt întrunite condițiile necesare, raporturile juridice procesuale penale nu apar din cauza existenței unor obstacole cunoscute sub denumirea de *fapte juridice impeditiv*^[2], de exemplu, dacă anterior declanșării procesului penal intervine decesul făptuitorului, apariția raporturilor procesuale penale nu mai este posibilă.

§3. Raporturile juridice procesuale penale

24. Noțiune și elemente. Raporturile care apar în desfășurarea procesului penal sunt raporturi juridice procesuale penale.

Elementele raportului juridic procesual penal sunt: *subiecții, conținutul și obiectul*^[3].

Subiecții raporturilor juridice procesuale penale sunt persoanele fizice sau juridice care participă la soluționarea cauzelor penale, precum și diferite organe, cu un statut și o competență bine stabilite de lege. Au calitatea de subiecți organele judiciare, care reprezintă statul în rezolvarea conflictului apărut în urma săvârșirii infracțiunii (subiecți oficiali). De asemenea, au această calitate cel care a săvârșit infracțiunea, precum și alte persoane, cu drepturi și obligații în legătură cu exercitarea celor două acțiuni, penală și civilă. Acestea sunt: suspectul, inculpatul, persoana vătămată, partea civilă, partea responsabilă civilmente. În procesul penal sunt prezente și alte persoane, care nu au un interes în rezolvarea acțiunilor, însă sunt necesare soluționării cauzei (avocat, martor, expert, interpret etc.).

Conținutul raportului procesual penal îl reprezintă drepturile și obligațiile pe care le au potrivit legii și pe care le exercită subiecții raporturilor procesuale penale. Astfel, în funcție de datele concrete ale fiecărei cauze, organele judiciare, părțile, subiecții

^[1] N. VOLONCIU, *op. cit.*, vol. I, p. 38, 39.

^[2] L. BIRO, M. BASARAB, *Curs de drept penal. Partea generală*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1963, p. 41; N. VOLONCIU, *op. cit.*, vol. I, p. 39.

^[3] D. PAVEL, *Despre obiectul raportului de drept penal*, în R.R.D. nr. 4/1974, p. 28-35.

procesuali principali, precum și alte persoane ce participă la soluționarea cauzei intervin, potrivit interesului și calității procesuale, în desfășurarea activităților procesuale^[1].

Obiectul raporturilor juridice procesuale penale îl constituie stabilirea existenței sau inexistenței raporturilor juridice penale și determinarea conținutului lor. În derularea raporturilor procesuale penale se urmărește stabilirea existenței sau inexistenței raportului penal și a conținutului său, adică constatarea existenței infracțiunii, a celui ce a săvârșit-o și a vinovăției acestuia.

25. Forme. În procesul penal există o multitudine^[2] de raporturi de drept procesual penal proprii acestui domeniu, determinate de obiectul sau subiecții acestora ori de faza procesuală în care se desfășoară.

a) După *obiectul sau importanța* lor, se delimitează:

– raporturile juridice care apar între subiecții activi și pasivi ai acțiunii penale și, eventual, ai acțiunii civile formează grupa *raporturilor procesuale penale principale*. În cadrul lor se distinge raportul procesual fundamental, existent între organele judiciare și suspect sau inculpat (sfera celorlalte raporturi principale este compusă, în măsura în care sunt prezente în proces persoana vătămată, partea civilă sau partea responsabilă civilmente, din raporturile dintre acestea și organele judiciare);

– *raporturile procesuale secundare* apar pentru precizarea și rezolvarea raportului procesual principal (se nasc, de regulă, între organele judiciare și alte persoane prezente în proces: martori, experți, interpreți etc.).

b) După *subiecții* lor, raporturile de drept procesual penal se pot forma între organele judiciare și părți sau alți participanți ori între diferitele organe judiciare, în cadrul realizării atribuțiilor acestora.

Raporturile juridice procesuale se disting pentru fiecare fază în parte. Ca urmare a trecerii procesului într-o fază superioară prin dezinvestirea unor organe judiciare și investirea altora, unele drepturi și obligații procesuale ale celor implicați în proces dispar și apar altele care pot genera raporturi noi. Totodată, se observă transformarea raporturilor procesuale penale de urmărire în cele proprii fazei judecătii^[3].

Din precizările anterioare se impune concluzia că în procesul penal nu există o singură formă de raporturi procesuale penale, sunt forme multiple, care se influențează și se condiționează reciproc. Cu toate că există o diversitate de raporturi procesuale penale, ele nu își pierd omogenitatea, constituind un *sistem unitar* într-o cauză penală

^[1] Legea procesuală penală prevede competențele organelor de urmărire penală și a instanțelor, iar pentru părți și ceilalți subiecți procesuali drepturile și obligațiile lor (posibilitatea de a dispune acte, măsuri procesuale, de a contesta luarea lor ori acceptarea efectelor acestora).

^[2] N. VOLONCIU, *op. cit.*, vol. I, p. 40; M. BASARAB, *op. cit.*, p. 10.

^[3] Transformările sunt marcate de faptul că organele de cercetare penală nu apar ca subiecți ai raporturilor procesuale formate în faza judecătii. Totodată, deși procurorul este prezent în faza judecătii ca subiect al raporturilor, conținutul acestora este modificat: procurorul nu mai este cel care decide, apare instanța de judecată cu atribuții care imprimă caractere noi raporturilor procesuale penale.

concretă, datorită finalității lor comune: aflarea adevărului cu privire la existența faptei, a identității celui ce a săvârșit-o și a vinovăției acestuia^[1].

26. Trăsături. Pe lângă trăsăturile generale, proprii tuturor raporturilor juridice^[2], raporturile care apar și se derulează în cadrul procesului penal prezintă unele particularități, determinate de aspectele diferite privind structura, subiecții, conținutul, obiectul lor^[3]. Raporturile procesuale penale prezintă următoarele trăsături proprii:

a) sunt *raporturi juridice de autoritate, de putere*^[4]. Autoritatea derivă din caracterul de putere pe care îl are raportul de drept penal material care stă la baza raportului de drept procesual penal^[5]. În final, în urma derulării procesului penal, se dorește, dacă este cazul, aplicarea legii penale, urmărindu-se sancționarea persoanelor vinovate.

Raportul de drept procesual penal constituie, de fapt, modalitatea definitivării, a concretizării raportului de drept penal, ca unul de conflict între societate și infractor. Tragerea la răspundere penală și sancționarea celui vinovat constituie o manifestare a puterii și a autorității statului^[6]. Caracterul de autoritate se manifestă mai ales în cadrul raportului procesual penal fundamental dintre organele judiciare și suspect sau inculpat;

b) *iau naștere, de regulă, peste și în afara voinței părților*. În cele mai multe cazuri, raporturile procesuale apar la inițiativa organelor de stat, ca subiect dominant implicat în soluționarea cauzelor penale. De altfel, inițiativa organelor statului la nașterea raporturilor procesuale penale este o consecință a concretizării *principiului oficialității*. Astfel, potrivit art. 7 CPP, procurorul este obligat să pună în mișcare și să exercite acțiunea penală din oficiu dacă sunt îndeplinite condițiile legii, ceea ce generează crearea de noi raporturi juridice, de regulă fără consimțământul participanților. Această trăsătură este proprie cu precădere raporturilor procesuale penale principale.

În unele cazuri, intrarea în raporturile procesuale poate fi consecința inițiativei altor participanți și fără a fi impuse în mod unilateral, contrar voinței lor. De exemplu, constituirea de parte civilă, introducerea plângerii prealabile, introducerea căilor de atac etc.

În alte situații, nașterea raporturilor procesuale penale este condiționată de existența acordului de voință al subiecților procesuali, chiar dacă inițiativa aparține organelor judiciare. De exemplu, potrivit art. 109 alin. (3) CPP, pentru realizarea raporturilor

[1] M. BASARAB, *op. cit.*, p. 10.

[2] N. POPA, *op. cit.*, p. 278-285.

[3] TR. POP, *Drept procesual penal. Vol. II. Partea generală*, Tipografia Națională S.A., Cluj, 1946, p. 21. Aspectele diferite în ceea ce privește conținutul, subiectul și obiectul reies din analiza elementelor care compun raporturile procesuale penale.

[4] GR. THEODORU, *op. cit.*, p. 19.

[5] N. VOLONCIU, *op. cit.*, vol. I, p. 42.

[6] Deosebit de alte raporturi juridice de autoritate – drept administrativ, drept financiar, drept constituțional –, cele procesuale penale se disting prin prezența autorității publice, și anume autoritatea judecătorească, ce realizează constrângerea prevăzută de legea penală. Distanța dintre raporturile procesuale penale și celelalte raporturi juridice are ca temei aceste trăsături proprii, specifice lor și care constituie argumente pentru considerarea dreptului procesual penal ca o ramură autonomă de drept.

specifice ascultării suspectului sau inculpatului, nu este suficientă numai inițiativa organului judiciar, trebuie să existe și acceptul acestuia;

c) în majoritatea cazurilor, *unul dintre subiecți este un organ al statului*. Având în vedere că săvârșirea infracțiunii generează, în contextul prevăzut de lege, o acțiune publică (acțiunea penală) ce presupune tragerea la răspundere penală a celui vinovat, prezența reprezentantului statului, ca subiect dominant în cadrul raporturilor create, este firească. Săvârșirea infracțiunii poate genera și exercițiul unei alte acțiuni cu caracter privat (acțiunea civilă), persoana prejudiciată având posibilitatea solicitării reparării pagubei. Deosebit însă de acțiunea civilă, pornirea și exercitarea acțiunii penale sunt obligatorii, organele judiciare având obligația precisă în acest domeniu^[1].

În aceste condiții, inițiativa în exercitarea acțiunii publice aparține statului (prin Ministerul Public), care devine subiect al raporturilor procesuale penale ce implică soluționarea cauzei. În cadrul acestor raporturi, organele judiciare au o poziție dominantă^[2], justificată de necesitatea aplicării legii penale. Aplicarea legii penale, care are ca finalitate, dacă este cazul, aplicarea unei sancțiuni, nu este o facultate pentru organele statului, realizarea atribuțiilor prevăzute de lege pentru aceste organe este, de fapt, o obligație care trebuie îndeplinită^[3].

Nu întotdeauna organele statului sunt prezente ca subiecți oficiali în raporturile desfășurate în procesul penal. Dacă aceste relații, care compun conținutul raportului, nu au o natură juridică procesuală care presupune exercițiul acțiunii publice, prezența lor nu se impune (de exemplu, relațiile dintre părți și avocat).

[1] I. TANOVICANU, *op. cit.*, p. 17-18.

[2] N. VOLONCIU, *op. cit.*, vol. I, p. 42.

[3] Ceea ce constituie un drept al organului judiciar reprezintă o obligație pentru cei ce își desfășoară activitatea în cadrul acestora. De exemplu, dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege, procurorul este obligat să pună în mișcare acțiunea penală, de asemenea, să dispună trimiterea în judecată.